

2 pav. Atspiriamosios luoto lazdos antgalis.
G. Piličiausko nuotr.
Fig. 2. The tip of dugout push pole.

džio šurfai. Šurfų gylis sklypuose labai skyrėsi – sklype 154 jis siekė 270 cm, sklype 99 buvo tik 40–60 cm. Šis sklypas yra vienintelis buvusio ežero (lagūnos) krante. Visi kiti sklypai yra buvusio vandens telkinio dugne – juose žemiau viršutinio durpių sluoksnio fiksuota 30–170 cm storio sapropelio storymė, kurioje pasitaikė medžių šakų, angliukų, tačiau kultūrinis sluoksnis nefiksuotas. Vienintelis čia aptiktas archeologinis radinys – atsitiktinis – tai luoto atspiriamosios lazdos medinis antgalis, įsmigęs buvusio ežero dumblėtame dugne (2 pav.). Jis rastas sklype 154, šurfe 5, 182 cm gylyje, sapropelyje. Medinio skridinio skylė drožta ir deginta. Radinys perduotas LNM.

EVALUATION OF THE ŠVENTOJI STONE AGE SITE NEAR MONCIŠKĖS

In 2006 archaeological field evaluation was conducted at the Šventoji Stone Age site near Monciškės (Fig. 1). Eight separate plots (an area of 16 280 m^2) were examined and 82 test pits (an area of 166 m^2) were excavated there. 7 of the 8 plots were on the bed of a former lake (lagoon). A wooden perforated disk laying in gyttja was the only Neolithic artefact that was found (Fig. 2).

RĖKUČIŲ 2-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

Egidijus ŠATAVIČIUS

Rėkučių 2-oji senovės gyvenvietė (Švenčionių r., Švenčionėlių sen.) yra maždaug 1,17 km į ŠR nuo Kretuonėlės ištakų iš Kretuono ežero, apie 1,14 km į PR nuo geležinkelio Vilnius–Daugpilis, apie 0,66 km į Š–ŠR nuo Vajuonėlės įtekėjimo į Kretuono ežerą, apie 0,27–0,3 km į ŠR nuo Kretuono ežero, apie 140 m į ŠV nuo Rėkučių 1-osios senovės gyvenvietės (AR 1758). Gyvenvietė įkurta Kretuono ežero ŠR pakrantėje, ties kranto vingiu, ant antros–ketvirtos limnoglacialinės terasos, padengtos smėlio sluoksniu (0,2–3 m storio), po kuriuo slūgso apskalauta rudos spalvos morena.

Gyvenvietės paviršius labai raižytas: jis kiek lygesnis tik P dalyje, o ŠV–ŠR kryptimis staigiai aukštėja (iki 5–6 m). Be to, gyvenvietės centrinės dalies V puse praeina senoji raguva, kuria kadaise tekėjo upeliukas. Keliasdešimt metrų į PR šios terasos paviršius yra molingas. Gyvenvietė nedidelė, užima apie 230x150 m dydžio plotą terasos viršuje ir jos papėdėje.

Gyvenvietės teritorija labai apardyta XX a. 8 dešimtmetyje vykusios melioracijos metu, kai buldozeriu buvo nustumdytas ir niveliuotas vietovės paviršius, užpilta ir sulyginta buvusio upelio vaga. Šiuo metu bemaž 2/3 pa-

minklo teritorijos dirvonuoja (nešienaujamos pievos), o likusi teritorijos dalis apaugusi mišku (įvairaus dydžio medžiais ir krūmais).

Gyvenvietė surasta XX a. 9 dešimtmečio viduryje ariamos dirvos paviršiuje aptikus titnago radinių. Tada manyta, kad po 20–30 cm storio armeniu kai kur dar gali būti išlikęs plonas kultūrinio sluoksnio apatinis horizontas arba bent jau įgilinti į įžemį įvairūs objektai. Tai iš dalies patvirtino gyvenvietės (žemutinėje) P dalyje iškastas šurfas. 1987 m. ši gyvenvietė įtraukta į saugomų kultūros paminklų sąrašą, suteikiant jai AR 1757 numerį. 1986–1992 m. dalis gyvenvietės teritorijos intensyviai arta. Dirvos paviršiuje surinkta apie 100 įvairių titnaginių radinių, kurie preliminariai priskirti 2 laikotarpiams – vėlyvajam paleolitui–ankstyvajam mezolitui ir vėlyvajam mezolitui–neolitui. Tikslintina ir vertybės teritorija: ji plėstina V, P ir galbūt R kryptimis apie 50–70 m.

Po intensyvaus ir ilgalaikio arimo buvo manoma, kad gyvenvietė beveik visiškai sunaikinta. Siekiant išsiaiškinti tikrąją objekto vertę bei pradėjus rengti Kretuono regiono archeologijos atlasą, buvo nuspręsta šioje gyvenvietėje atlikti platesnio masto archeologinius tyrimus. Todėl 2006 m. archeologinių tyrimų metu, siekiant išsiaiškinti kultūrinio sluoksnio pobūdį bei jo išlikimą, daugmaž gyvenvietės centrinėje ir V dalyje buvo tiriamos 2 perkasos.

Perkasa 1 išmatuota gyvenvietės centrinės dalies V pusėje, aukštesnių krantinių darinių šlaito apatinėje dalyje, į R nuo lauko keliuko ir į P nuo miškelio pakraščio, erozijos dalinai perklostytame smėlyne. Perkasa yra 10x4 m dydžio (40 m^2).

Perkasos paviršius nežymiai kauburiuotas, ties viduriu truputį įdubęs bei ženkliai žemėjantis V ir P kryptimis. Šiomis kryptimis atitinkamai kito ir viršutinių sluoksnių litologija. Tyrimų metu nukasus viršutinį perartą 15–40 cm storio pilkos spalvos miškožemio sluoksnį, atsidengė gelsvai rudos–geltonos spalvos smėlio horizontas – gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, kuriame išryškėjo gilesnės arimo vagos. Maždaug 10 cm giliau (apie 40–50 cm gylyje) atsidengė keliolika įvairaus dydžio ir formos dėmių, kurių tikslesnių kontūrų dėl visiško grunto perdžiūvimo užfiksuoti nepavyko. Dėmių kontūrai neryškūs, išplaukę, jos užpildytos sodresniu ar šviesesniu pilkos spalvos smėliu su didesne ar mažesne angliukų koncentracija. Sprendžiant pagal jų dydį, formą ir nemažą gylį (keliose vietose patikrinta gręžiniais) galima manyti, kad perkasos centrinėje ir R dalyse atidengtos dėmės turėtų būti skirtinos žeminės ar pusiau žeminės tipo pastatams.

Deja, ši perkasa tyrimų metu nebuvo iškasta iki įžemio. Dėl nepalankių klimato (sausra) ir gamtinių (perdžiūvę smėliniai sluoksniai) sąlygų šios perkasos tyrimus numatyta atidėti iki kitų metų. Todėl šiame straipsnyje pateikiami tik preliminarūs duomenys.

Iš viso archeologinių tyrimų metu surasta apie 170 titnago radinių. Jie labai smulkūs. Tai, matyt, nulėmė titnago žaliavos stygius. Be to, daugelis radinių sulaužyti ilgalaikio arimo metu. Dėl šių priežasčių titnago radinius tipologiškai identifikuoti yra sunku. Apie 11% visų titnago radinių yra pabuvoję ugnyje. Bemaž visi titnago radiniai slūgsojo pilkame arime ir tik keletas – kultūriniame sluoksnyje. Titnago radiniai yra pagaminti iš gana geros kokybės pilkos spalvos atvežtinio titnago. Keli radiniai buvo pagaminti ir iš raudono bei pilkai juodo matinio titnago. Dau-

guma titnago radinių yra pasidengę įvairaus storio melsva–balta patina.

Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė nuoskalos ir atplaišos (apie 79,4%), kurios dažniausiai itin smulkios, tuo tarpu skeltės ir jų dalys tesiekė tik 17,7%. Skaldytiniai stipriai sunaudoti, telikusios tik kelių centimetrų dydžio šerdys, kurių surasta 4 (2,4%). Sprendžiant iš surastų skelčių ir nuoskalų formos, ankstesnių negatyvų liekanų, gyvenvietėje naudoti tiek vienagaliai (kūginiai, laibieji, su rankenėle), tiek dvigaliai skaldytiniai. Surasta tik keletas fragmentiškai išlikusių dirbinių liekanų.

Perkasoje radiniai pasiskirstę netolygiai. Jų kiekis nežymiai didėjo V ir R kryptimis, t. y. spėjamų apgyvendinimo zonų link. Kokių nors stambesnių radinių sankaupų neaptikta.

Taip pat aptikti 5 kitokios akmens rūšies radiniai. Tai įvairaus dydžio nuoskalos, pagamintos iš kvarco, kvarcito, smiltainio ir kitų uolienų.

Manoma, kad didžioji dalis titnaginių radinių datuotini mezolito ir neolito laikotarpiais (su įvairaus storio patina ir dalis be jos) ir priskiriami Kundos bei Narvos kultūroms. Tačiau galima rasti ir vėlyvajam paleolitui bei neolito pabaigai – bronzos amžiaus pradžiai būdingų tipų. Tad kol kas tikslesnė šių radinių tiek chronologinė, tiek ir kultūrinė priklausomybė dėl mažo ištirtumo nėra aiški.

Tyrimų metu aptikti ir 3 keramikos fragmentai. Dauguma surastų fragmentų yra labai smulkūs, ne didesni nei 1–3 cm^2 dydžio. Tirtame plote jie pasiskirstę taip pat kaip titnaginiai dirbiniai. Vyrauja keramika vidutinio storio sienelėmis su smulkiomis mineralinėmis (įvairaus rupumo grūsto akmens ir smėlio) priemaišomis molio masėje. Šukių paviršiai dažniausiai lygūs, pilkos ar rusvai rausvos spalvos.

Perkasa 2 išmatuota gyvenvietės V dalyje, į V nuo ją skersai kertančios raguvos. 5x4 m dydžio (20 m^2) perkasa yra į ŠV nuo perkasos 1 ir nutolusi nuo jos apie 90 m.

Perkasos paviršius apylygis, ties viduriu truputį įdubęs bei žemėjantis P kryptimi. Šia kryptimi atitinkamai kito ir viršutinių sluoksnių litologija. Perkasoje stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo velėna ir perartas tamsiai pilkas smėlingas dirvožemis (iki 17–25 cm storio); žemiau slūgsojo geltonos–gelsvos spalvos aleuritingas smėlis (iki 15–100 cm storio) – įžemis; žemiau jo slūgsojo rudos spalvos dalinai perplauta morena.

Tirtoje perkasoje jokio išlikusio kultūrinio sluoksnio nerasta. Jis sunaikintas ilgalaikio arimo metu. Tačiau perkasoje, iš karto po armeniu, geltono–gelsvo aleuritingo smėlio sluoksnio viršutinėje dalyje aptiktos kelių dėmių liekanos (jų apatinės dalys), kurios tikriausiai priskirtinos akmens amžiui. Be to, tyrimų metu perkasos ŠR pusėje aptikta ir keletas smulkių ovalo formos dėmių, primenančių stulpavietes, tačiau jų tikrosios paskirties šiuo metu nustatyti kol kas nėra galimybių. Tam reikia platesnių šios vietos archeologinių tyrimų.

Iš viso archeologinių tyrimų metu surasti 185 labai smulkūs titnago radiniai. Dauguma (apie 80%) surastų titnago radinių ne didesni kaip 1 cm^2. Tai, matyt, nulėmė titnago žaliavos stygius. Be to, daugelis radinių aplaužyti ilgalaikio arimo metu. Dėl šių priežasčių titnago radinius tipologiškai identifikuoti yra sudėtinga. Apie 21,6% visų titnago radinių yra pabuvoję ugnyje. Kadangi šioje tirtoje perkasoje gyvenvietės kultūrinis sluoksnis buvo sunaikintas ilgalaikio arimo,

todėl visi radiniai slūgsojo viršutiniame ariamame pilko dirvožemio sluoksnyje. Likusiuose sluoksniuose jokių radinių neaptikta.

Titnago radiniai yra pagaminti iš gana geros kokybės pilkos spalvos bet įvairių atspalvių atvežtinio titnago. Keli radiniai buvo pagaminti ir iš raudono bei pilko–juodo matinio titnago. Apie 40,5% visų titnago radinių yra pasidengę įvairaus storio melsva–balta patina.

Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė nuoskalos ir atplaišos (daugiau nei 77,3%), kurios dažniausiai itin smulkios, tuo tarpu skelčių ir jų dalių tebuvo 17,8%. Skaldytinių nerasta, teaptikta tik 1 labai sunaudota šerdis. Sprendžiant iš aptiktų skelčių ir nuoskalų formos bei negatyvų kiekio ir jų išsidėstymo galima teigti, kad gyvenvietėje naudoti vienagaliai (kūginiai, laibieji, su rankenėle) skaldytiniai. Dirbinių surasta nedaug: 3 rėžtukai ir 5 tiksliau neidentifikuojamų dirbinių fragmentai. Dirbinių kategorijai galima priskirti ir apie 10% skelčių bei nuoskalų, nes jų kraštinėse ženkli utilizacija.

Perkasoje radiniai pasiskirstę netolygiai. Jų kiek daugėjo V kryptimi. Kokių nors stambesnių radinių sankaupų neaptikta.

Manoma, kad didžioji dalis titnaginių radinių datuotina mezolito ir neolito pradžios laikotarpiais (su įvairaus storio patina ir dalis be jos) ir priskiriama Kundos bei Narvos kultūroms. Tačiau galima rasti ir vėlyvajam paleolitui bei neolito pabaigai būdingų bruožų. Tad kol kas tikslesnė šių radinių chronologinė ir kultūrinė priklausomybė dėl mažo ištirtumo nėra aiški.

Tyrimų metu aptiktos ir 6 puodų šukės, priskirtinos vėlyvajai kaimiškai keramikai. Jos labai smulkios, ne didesnės nei 1–3 cm^2, molio masė liesinta smulkiai grūstu akmeniu. Tai 5 puodynių sienelių šukės ir 1 ąselės šoninio pakraščio šukė, tikriausiai skirtina ąsočiui, dengta geltona–ruda glazūra. Visos šukės surastos perartame dirvožemio sluoksnyje. Jos datuotinos XIX a. pabaiga – XX a. viduriu, čia galėjo patekti kartu su mėšlu tręšiant ariamus laukus.

RĖKUČIAI 2ND ANCIENT SETTLEMENT

In 2006, excavations were begun at the Rėkučiai 2nd ancient settlement (Švenčionys Dist.), located on the N–NE shore of Lake Kretuonas. 2 trenches with a total area of 60 m^2 were excavated in the central and W parts of the settlement.

An intense Stone Age cultural layer, which contained over 10 dark areas of various sizes and forms, was discovered in trench 1, which was excavated in the central part of the settlement. Many of these dark areas should be connected with the remains of the sunken huts that once stood there. No surviving cultural layer was found in trench 2, which was excavated in the W part of the settlement.

Somewhat over 350 flint, 5 stone, and about 10 pottery finds were found. The flint and other stone finds date to the Final Palaeolithic – early Bronze Age and should be ascribed to the Swiderian, Kunda, and Narva cultures, the hand built pottery to the Iron Age, and the thrown pottery to the 19th–20th century.